

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Тая Джанфезова

за дисертационен труд на тема

“Антропоморфната пластика на късноенеолитните култури Варна, КГК VI, КСБ – възможности за интерпретация“

с автор **Ваня Младенова Ставрева**

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. **Хуманитарни науки**, професионално направление 2. 2. **История и археология**, докторска програма Археология – Праистория – Неолит и Енеолит, катедра „Археология“, Исторически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Научен ръководител: доц. д-р **Петя Георгиева**

Настоящото становище е изготвено на основание заповед № РД - 38-619/ 18.11.2022 г. на г-н Ректора на Софийски университет „Св. Климент Охридски“; решение на Факултетния съвет на Исторически факултет от 15.11.2022 г.; вписване в Регистъра на СУ за членове на научни журита (№ 30/ 15.11.2022 г.) и съгласно Протокол №1 от 22.11.2022 г. от заседанието на Научното жури.

Предоставени материали

Становището се основава на *справка* за покриване на минималните национални изисквания за придобиване на научна степен „доктор“ в професионално направление 2.2. История и археология, *декларация* за авторство на разработения и представен за защита дисертационен труд, *автобиография*, *диплома* от СУ „Св. Климент Охридски“ за образователно-квалификационна степен „Магистър“, четири *публикации* (от които една излязла от печат студия), *автореферат* на български и английски език, текст на дисертацията, каталог на обектите и находките, приложения (табла и карти).

Биографични данни за докторанта

Ваня Младенова Ставрева е работила като журналист, а от 2018 и като уредник към отдел „Археология“ в Регионален исторически музей – Видин. През 2018 г. придобива диплома за висше образование за образователно-квалификационна степен „магистър“ по специалността „Археология“ към Софийски университет „Св. Климент Охридски“, където продължава обучението си като редовен докторант в периода 2019-2022 г.

Характеристика на дисертацията

Депозиранията работа е със значителен *обем*, обхващащ 421 страници основен текст (350 страници текстова част, разпределена в увод, седем глави и заключение и 69 страници библиография); каталог на находките с общо 3349 каталожни единици, представени чрез текстови описания (200 страници) и илюстрации (297 табла); каталог на обектите, в които е открита антропоморфна пластика (55 страници) и 27 карти, които отразяват разпространението на различни типове антропоморфни фигури.

Темата на дисертацията е актуална. Формулираното *заглавие* ясно определя фокуса на изследването. Спецификата на проблематиката изисква да се посочат конкретни

ограничения – най-вече по отношение на реалните възможности за интерпретация на находките. Това е направено коректно още в началото на текста (с. 9 и отново на с. 35-38). Обобщението, че даден предмет „може да има няколко функции и няколко слоя на символика в различни времена, места и социални групи в едно и също общество“, следователно и неговата интерпретация изисква „много добро познаване на културата и мисленето на хората“, от които е използван (с. 34), ясно показва както смелостта, така и поетите рискове при работа по темата – тъй като и най-добрите възможности за изпълнение на тези условия не гарантират „правилно“ разчитане на артефактите.

Дисертацията се основава на *внушителен брой* – 3349 разнообразни находки, открити в 232 обекта. От общия брой каталожни единици 220 предмета/фрагмента са публикувани за пръв път от автора на дисертацията, което определено е сред приносите на работата.

Съгласно наблюдението за липса на обобщаващо изследване на антропоморфната пластика, „което да я разглежда цялостно в социално-икономическия контекст на трите късноенеолитни култури“ (с. 4), *основната цел* на В. Ставрева е да „анализира... и да предложи... възможни интерпретации за ролята ѝ в социално-икономическия контекст на късноенеолитните култури Варна, Коджадермен-Гумелница-Караново VI и Криводол-Сълкуца-Бубани“ (с. 5).

Според така определената цел, *задачите* и *методите* са представени ясно. Изрично е посочено, че типологията на находките не е сред тях поради наличието на многобройни и разнообразни типологически схеми и класификации. Положително би се отразило разглеждането на съществуващите схеми надрегионално, което до известна степен е решено чрез предлагане на обособени „сюжети“ и определяне на техните конкретни специфики и разпространение.

Структурата е съобразена с основните цели и задачи. Тя ясно демонстрира стремежа на докторанта към обхватно и многопосочно изследване на поставените въпроси. В стилово отношение, както и граматически, текстът е оформен отлично, като основното съдържание подходящо е разпределено в увод, седем глави (в последователност, съобразена с очертаните отделни етапи за анализ и синтез на информацията), заключение, каталог и приложения.

Във *въведението* удачно са посочени основните параметри на работата. В сходните по характер *първа* и *втора* глава са разгледани умело и в логическа последователност голям брой публикации – различни теоретични разработки (I) и публикувани интерпретации на находки, свързани с антропоморфната пластика (II). В представителната библиографска извадка е проследено развитието на търсенията по темата в контекста на разнообразни научни течения и школи, като сполучливо са изведени конкретни периоди, отличаващи се с характерни особености.

Трета глава отново включва преглед на публикации, като този път вниманието е насочено към разнородните подходи, използвани за разработване на класификация на разглежданите предмети. Изведени са критерии, въз основа на които е предложена т.нар. „систематизация“ на пластиката. Посочени са субективно определени конкретни основни „вариации на образите“, което позволява известна свобода при подбора на ключови признаци, използвани за характеризиране на находките.

Четвъртата глава е логически свързана с предходната и представлява особен интерес, тъй като демонстрира качествата на докторанта за работа с конкретен многоброен и разнообразен археологически материал. Изведени са „характерни образи“ в пластиката на разглежданите култури, разпределени в „общии теми“ и „самостоятелни изображения“, и съпроводени с коментари относно тяхната семантика. Подробна информация за тяхното териториално разпространение, комбинирана с данни за контекстите, обособени в няколко йерархични нива, е представена в *пета* глава.

Обобщаващите основни глави *шеста* и *седма* дискутират въпросите съответно за „функционалната интерпретация“ (VI) и мястото на фигурките в рамките на „социално-икономически контекст“ (VII). В подкрепа на тезите са използвани голям брой и разнообразни сведения, внимателно подбрани и умело подредени в гладкия текст на изложението. Ценна част от *заключението* е характеризиранието на онези особености, характерни за всяка от трите разглеждани „култури“.

Допълнителни коментари

Впечатляващи са усилията на В. Ставрева да приложи в своята работа *комплексен подход* – като използва археологически и етнографски данни, които съчетава с аспекти от областта на изкуствознанието, историята на религията, с резултати от антропологически изследвания на скелетни останки, химически и томографски анализ на находки, с някои данни, свързани с експерименталната археология, както и с конкретни наблюдения върху специфични категории находки (т.нар. зооморфна пластика, модели на жилища, мебели, съдове, оръдия) и други.

Затова отправените коментари в никакъв случай не омаловажават качествата на дисертационния труд. Все пак, при разглеждане на ролята на пластиката в „социално-икономическия контекст на късноенеолитните култури“ не би било излишно насочването на повече внимание към определени *дискусионни аспекти*, свързани с облика на културните явления, на техни специфични особености, териториален и хронологически обхват – най-вече в светлината на общите тенденции и регионалните вариации в динамиката на процесите. Логично е обаче тези сложни проблеми да останат извън основните задачи на работата и трудоемкото им и изчерпателно разглеждане да не е определено като задължителна предпоставка за изследване на пластиката.

По отношение на *тълкуването* на някои „основни визуални теми“ се долавят известни предпочитания на автора към дадено решение, което е разбираемо като се има предвид поставянето на акцент върху предлагането на „възможности за интерпретация“. В този смисъл докато сюжетите „с дете“ не предизвикват възражения, някои други примери (фигурки с „рокля клош“, „гротескни“, отразяващи „медицински и патологични състояния“) са удачни като представена теоретична възможност, но все пак не са категорично доказуеми – поради разнообразните фактори, които могат да повлияят върху изработването и оформянето на крайния вид на предмета.

Малките вариации в нюанси на някои преводи на чуждоезични публикации са пренебрежими на фона на сложността на материята и добрата подготовка на В. Ставрева по темата. Това, както и наличието на донякъде спорни твърдения, често е компенсирано от предложените детайлни наблюдения и ясното обобщение на резултатите. Накрая – при публикация на текста е добре в заглавието да фигурират пълните наименования на културните явления.

Обобщение

Работата определено има приносен характер. Анализирани и систематизирани са огромен брой предмети, чието трудоемко изследване изисква добро познаване на археологическите материали и контексти, на съвременните теоретични направления, както и стремеж към пълноценно проучване на разнообразни аспекти, свързани с проблематиката. Възприетият комплексен подход прави изключително добро впечатление.

Показани са осведоменост и умело използване на достъпната информация, сполучливо съобразени със силните страни на докторанта. Относно степента на обективност на изследвания с подобна тематика – ясно определеното заглавие, зададените параметри, цел и задачи изразяват недвусмислено предоставената свобода при работата с разнообразни аргументи, източници и посоки за интерпретация на антропоморфната пластика.

Според оформената рамка на изследването целите и задачите са постигнати и отговарят на посочените приноси на дисертацията. Частите на работата са смислово и стилистически свързани, текстът е ясен, езиковото ниво е отлично, всички илюстрации и приложения са грижливо изготвени и с много добро качество. В. Ставрева се е съобщила и с основната част от препоръките, отправени на вътрешно обсъждане.

Заклучение

След запознаване с представената дисертация, съпровождащите материали и въз основа на изпълнените минимални национални изисквания за професионалното направление, давам своята **положителна оценка** за присъждане на Ваня Младенова Ставрева на образователната и научна степен „**доктор**” в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2. 2. История и археология.

03/02/2023 г.

Изготвил становището:
(Доц. д-р Таня Джанфезова)